משום דְּמַתְנִיתִין כְּוָותֵיהּ – שאני רגיל לתרץ משניות שסתם רבי במשנה כדברי הברייתות שסתם רבי אושעיא, כמו שפירשתי כאן.

מביא רבא את הברייתא: דְּתָנֵי רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, חֲרֵי שֶׁהָיָה אדם נוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה, שהיה חבירו חייב לו מנה, וְהָלַךְ המלוה וְעָמַד עַל גּוֹרְנוֹ של הלוה, וְאָמַר לו תֵּן לִי את מָעוֹתַי שאתה חייב לי, משום שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לִיקַּח בָּהֶן חִטִּין שהם עתה בזול, וְאָמַר לוֹ הלוה, לא אתן לך עתה מעות, אלא חִטִּין יֵשׁ לִי שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ תמורת המעות, צֵא וַעֲשֵׂאן עָלַי חוב של חטים כְּשַׁעַר שֶׁל עַכְשָׁיו, ובזמן הפרעון אף אם יתייקרו החטים אשלם לך כשיעור החטים שהיית יכול לקנות עתה. התייקרו החטים והִגִּיעַ זְמַן הַחִטִּין לְמָכּוֹר – שראוי למוכרם, אָמַר לוֹ המלוה ללוה, תֵּן לִי את החִטִּין שאתה חייב לי, מפני שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמוֹכְרָן וְלִיקַּח בָּהֶן יַיִן שעתה בזול, אָמַר לוֹ הלוה, לא אתן לך חטים, אלא יֵשׁ לִי יַיִן שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ תמורת החטים, צֵא וחשוב את שווי החטים, וַעֲשֵׂאן עָלַי חוב של יין כְּשַׁעַר שֶׁל עַכְשָׁיו, הִגִּיעַ זְמַן הַיַּיִן לְמָכּוֹר, וְאָמַר לוֹ המלוה ללוה, תֵּן לִי ייני מפני שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמוֹכְרוֹ וְלִיקַּח בּוֹ שֶׁמֶן, אָמַר לוֹ הלוה, שֶׁמֶן יֵשׁ לִי שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ תמורת היין, צֵא וַעֲשֵׂהוּ עָלַי כְּשַׁעַר שֶׁל עַכְשָׁיו, הדין הוא, שכּוּלָּם – כל העסקים האלו שמתחייב לו תמורת מה שחייב לו, אִם אכן יֵשׁ לוֹ ללוה את הפירות האלו בשעה שמתחייב בהם, מוּתָּר לו לעשות כן ואין בזה משום ריבית, שבשעה שאומר לו יש לי חטים [וכדומה] שאני נותן לך, נקנים החטים עצמם למלוה, ונמצא שמתייקרים ברשותו של המלוה ואין כאן ריבית. אבל אם אֵין לוֹ ללוה את הפירות שמתחייב בהם, אָסוּר, כיון שאין לו פירות ולא נקנה למלוה שום דבר, אלא שמתחייב לשלם למלוה סכום גדול יותר ממה שהלוהו, וזהו ריבית.

ולפי זה מבוארים דברי המשנה, שמתחילה נתן לו דינר זהב תמורת חטים, ואף על פי שאין לו חטים, כיון שכבר יצא השער והוא נתן לו מעות ממש, הרי זה כאילו קנה עבורו חטים, ורשאי לדרוש ממנו את החטים כשעמד מחירם על שלשים דינרים, אולם אם במקום החטים הוא רוצה לפסוק יין כשער של עכשיו, ואין לו יין, הרי זה אסור מפני שלא נתן לו מעות, כמבואר בברייתא. וּמַאי כוונת המשנה כשאמרה 'לָקַח הימנו חטין בדינר זהב הכור', שלָקַח בְּהַלְוָאָתוֹ – שהתחייב לתת לו חטים תמורת הלוואה שהיה חייב לו דינר זהב, אבל לא נתן לו דינר זהב בעין.

אָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ – שומעים אנו מִבְּרייתא זו דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, תְּלָת – שלשה חידושי דינים. א.שְׁמַע מִינָּהּ דְּמַעֲמִידִין מִלְוֶה עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת – אדם שיש לו חוב על חבירו מותר לו לפסוק על הפירות תמורת חובו כשער הפירות של עכשיו, ויהיה רשאי הלוה לתת לו אותם אפילו כשיתייקרו, ואין זה ריבית, וְלֹא אַמְרִינַן שאסור לעשות כן משום דְּלֹא כְּאִיסָּרוֹ הָבָא לְיָדוֹ הוּא – שאין זה דומה לנותן איסר [–מטבע] בשעת פסיקת הפירות, ואם כן לא קנה את הפירות ואינם מתייקרים ברשותו, כדעת הברייתא שהביא רבה לעיל, אלא כיון שנקנו לו לענין מי שפרע הרי נחשבים ברשותו, ואין זה ריבית. ב.וּ שְׁמַע מִינָּהּ שהיתר זה הוּא דווקא באופן דְּיֵשׁ לוֹ ללוה פירות ברשותו, שבזה הם נחשבים כאילו קנה אותם המלוה, אבל אם אין ברשותו פירות, אף שיצא השער אסור לפסוק פירות תמורת ההלוואה. ג.וּ ממה שהתירה הברייתא לחזור ולשום את הפירות בשער של עכשיו וליתן לו דבר אחר תמורתם, שְׁמַע מִינָּהּ – יש ללמוד דְּאִיתָא לְדְרַבִּי יַנַּאי – שצודקים דברי רבי ינאי, דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי, שהפוסק על הפירות ולאחר שהתייקרו תבע הלוקח את פירותיו ואין למוכר פירות, רשאי הלוקח לקבל מעות כשער הפירות עכשיו, כיון דְּמָה לִי הֵן – אם נותן את הפירות עצמם, וּמָה לִי אם נותן את דְּמֵיהֶן, ושלא כדברי רב שאמר שצריך לתת לו דווקא את הפירות שפסק עליהם עצמם, וכפי שיתבאר.

דְּאִתְּמַר, רַב אָמַר, עוֹשִׂין אֲמָנָה – מותר לתת מעות תמורת פירות לפי השער שיוצא בשוק, אף על פי שאינו נותן לו את הפירות אלא לאחר זמן ואפילו אם יוקירו, ובלבד שבהגיע זמן הפרעון יתן לו את מה שחייב לו בְּפֵירוֹת, שכך נראה הדבר כדרך מקח וממכר, וְאֵין עוֹשִׂין אֲמָנָה – אסור לתת מעות תמורת פירות בשער של עכשיו, אם לבסוף כשיגיע זמן הפירעון ישלם לו בְּדָמִים – מעות, לפי מה שיוקירו הפירות בזמן הפרעון, שכיון שמתחילה נתן לו מעות, ולבסוף הוא פורע לו מעות בסכום גבוה יותר ממה שהלוהו, הרי זה נראה כהלוואה בריבית. וְרַבִּי יַנַּאי אָמַר, אף מותר לעשות אמנה בדמים, דהיינו לשלם לו במעות כשיגיע זמן הפרעון, משום שמַה לִּי תֵּן – אם נותן את הפירות עצמם, וּמַה לִּי אם נותן לו את דְּמֵיהֶן, שכיון שמותר לו לתת את הפירות עצמם אף על פי שהתייקרו, משום שהוא דרך מקח וממכר, מותר לו גם לתת את תמורתם במעות או בפירות אחרים, לפי שויים של הפירות שפסק עליהם ואין בזה משום ריבית.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא ששנה רבי אושעיא לעיל, כּוּלָּם – כל העסקים האלו שמתחייב דבר אחר תמורת מה שחייב לו [כגון חטים תמורת החוב, יין תמורת פסיקת החטים, ושמן תמורת פסיקת היין], אִם אכן יֵשׁ לוֹ ללוה פירות אלו בשעה שמתחייב בהם, מוּתָּר לו לעשות כן ואין זה ריבית, הרי שהיתר פסיקת דמים על הפירות הוא אפילו אם יקבל פירות אחרים, והרי זה כמקבל מעות, וקשה על רב שאסר לעשות אמנה בדמים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הברייתא מדברת בְּשֶׁמָּשַׁךְ המלוה את החטים והיין והשמן בשעת הפסיקה וזכה בהם, ונמצא שהתייקרו ברשותו ואין כאן הלוואה, ולפיכך מותר לו לקחת תמורתם מעות או פירות אחרים, ואין בזה איסור ריבית.

מקשה הגמרא: אִי מדובר בְּשֶׁמָּשַׁךְ, מה הֲחִידּוּשׁ בברייתא, וכי צְרִיכָא לְמֵימַר שמי שיש לו פירות מותר לו לקבל תמורתם מעות או פירות אחרים כשיתייקרו. מתרצת הגמרא: אֶלָּא לא מדובר כשמשך את הפירות אלא בְּגוֹן שֶׁיִּחֵד לוֹ הלוה קֶרֶן זָוִית לפירותיו, שהפירות שמונחים בקרן זוית זו, מיועדים הם למלוה, וחידשה הברייתא שעל ידי יחוד זה נחשבים הפירות כקנויים למלוה ממש, ובאשר יתייקרו הרי הם מתייקרים ברשותו, ורשאי הלוה לשלם לו אף מעות כשיגיע זמן הפירעון ואין זה נראה כריבית.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הָא מַנִּי – כדעת מי שנויה ברייתא זו, רַבִּי יְהוּדָה הִיא – כשיטת רבי יהודה דְּאָמַר צַד אֶחָד בְּרִבִּית מוּתָּר, כלומר כל ריבית שאינה דרך הלוואה אלא על ידי מכירה, ואין ידוע בשעת הפסיקה אם יבוא לידי ריבית או לא, כגון בנידון זה, שפסק עמו לתת לו פירות תמורת הלוואתו בשער של עכשיו, ואם יִרצה יתן לו תמורת הפירות דמים, ונמצא שאין ידוע בשעת הפסיקה אם יבוא לידי ריבית, שהרי אם יתן לו פירות, אין כאן ריבית שאין זה אלא מקח וממכר, ורק אם יתן לו מעות בדמי הפירות יהיה זה ריבית, הרי זה 'צד אחד בריבית' ומותר לדעת רבי יהודה אף לכתחילה. אבל רב סבר כחכמים שאוסרים אף צד אחד בריבית, ולפיכך אסר לתת מעות תמורת הפירות לאחר שיוקירו כיון שכשמשלם לו מעות יש כאן ריבית.

מביאה הגמרא את המחלוקת בין רבי יהודה לחכמים: דְּתַנְיָא, חֲרֵי שֶׁהָיָה אדם נוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה שהלוה לו בעבר, וְעָשָׂה לוֹ הלוה למלוה את שָׂדֵהוּ מֶכֶר, שאם לא יפרע לו את החוב עד יום פלוני תהיה השדה קנויה למלוה למפרע משעת ההלוואה, בְּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵר [–הלוה] אוֹכֵל את פֵּרוֹת השדה בזמן שמעתה עד יום הפרעון, מוּתָּר לעשות כן ואין זה ריבית, משום שאם יפרע לו את מעותיו לא קיבל המלוה מאומה יותר על חובו, ואם לא יפרע לו נמצא שאין כאן הלוואה אלא מכירה, אבל אם הלּוֹקֵחַ [–המלוה] אוֹכֵל את הפֵּרוֹת מעתה, אָסוּר, מפני שאם לבסוף יפרע הלוה את חובו, נמצא שאכל המלוה את הפירות בשכר המתנת מעותיו, והרי זו ריבית גמורה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף בְּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל את הפֵּרוֹת מהההלואה עד זמן הפירעון, מוּתָּר, ואין זה נחשב ריבית, מפני שאפשר שלא יפרע לו מעות ונמצא שהוא מכר למפרע ולא הלואה.

(א"ל) [אָמַר] רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה היה בְּבֵיתוֹס בֶּן זוּנִין [–שם אדם] שָׁלוה מעות וְעָשָׂה את שָׂדֵהוּ מֶכֶר, שאם לא יפרע את החוב עד זמן פלוני תהיה השדה מעכשיו של המלוה, ונעשה הדבר עַל פִּי רַבִּי

המשך בעמוד לח

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמ' א

אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְלוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה באותו מעשה, הרי שאין בזה איסור ריבית. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה, וכי מִשָּׁם יש רְאָיָה לדבריך, הרי שם היה המעשה להיפך, שמּוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה עד זמן הפרעון, וְלֹא הלוֹקֵחַ אכל את הפירות, לפיכך לא היה שם חשש איסור ריבית.

מפרשת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – במה נחלקו רבי יהודה וחכמים, אָמַר אַבַּיֵי, צַד אֶחָד בְּרִבִּית אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, נחלקו באופן שהתבאר, שיש רק צד אחד שתבוא ההלואה לידי ריבית, שהרי אם לא יפרע את החוב נמצא שלא היתה כאן הלוואה אלא מכירה, ואין בזה איסור ריבית, שלדעת רבי יהודה מותר לעשות כן וחכמים אוסרים.

רָבָא אָמַר, אם לא יחזיר המלוה את דמי הפירות שאכל, ונמצא שיש כאן ריבית, אף רבי יהודה מודה שאסור, ואף שאין כאן אלא צד אחד בריבית, ולא התיר רבי יהודה אלא באופן שאם יפרע הלוה את חובו, יחזיר לו המלוה את כל דמי הפירות שאכל, ודין רִבִּית עַל מְנָת לְהַחֲזִיר אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, שחכמים אוסרים למלוה לאכול את הפירות אף שכשיפרע לו הלוה את החוב יחזיר את כל דמי הפירות שאכל, מפני שבשעת אכילה הרי הוא אוכל ריבית, ורבי יהודה מתיר ליטול ריבית על מנת להחזיר.

אָמַר רָבָא, הַשְׁתָּא דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי

לענין פרעון הפירות שפסק עליהם כשהיו בזול, שכשם שהמוכר רשאי לפרוע ללוקח את הפירות שפסקו עליהם בתחילה, כן רשאי לפרוע מעות או פירות אחרות, משום שַׁמַּה לִּי הֵן וּמַה לִּי דְּמֵיהֶן אַמְרִינַן, והיינו שאין עדיפות בכך שהמוכר פורע ללוקח את הפירות שפסקו עליהם בתחילה עצמם, ממה שנותן דבר אחר בשווי הפירות שפסקו עליהם בתחילה. יש ללמוד מזה שהוא הדין לענין היתר הפסיקה, שכשם שאם יש למוכר פירות, רשאי לפסוק, כן אם אין למוכר פירות ממש אלא מעות בשווי הפירות, מותר לפסוק, משום שַׁמַּה לִּי דְּמֵיהֶן וּמַה לִּי הֵן נַמִּי אַמְרִינַן, כלומר שאם יצא השער, אין עדיפות אם יש למוכר פירות שהם דמי המעות שהלוקח נותן למוכר, ממה שיש למוכר את המעות עצמם, ואם כן די בכך שהלוקח נותן למוכר את המעות בעין והמוכר יכול לקנות בהם פירות בשוק, ולמדנו מזה שפּוֹסְקִין עַל הפירות לפי הַשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק אם כבר יצא השער, ואפילו אינו שער שנמשך זמן מרובה אלא הוא שער של שוק שנמשך זמן קצר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ למוכר פירות ברשותו, מפני שיש לו מעות שהוא יכול לקנות בהם פירות.

אִיתְּיבֵיהּ רַב פָּפָּא וְרַב הוֹנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא הרי שנינו לעיל בברייתא דרבי אושעיא, כּוּלָּם – כל הפסיקות הנזכרות בברייתא, והיינו שפסקו את החוב על החטים או על היין או על השמן בשעת הזול, שיתן לו כמו שפסק אפילו לאחר שיתייקרו, אֲפִילּוּ יֵשׁ לוֹ ללוה [המוכר] את הפירות האלו בשעת הפסיקה, מוּתָּר לפסוק כן ואין זו ריבית מפני שנחשב כאילו הפירות שברשותו נקנים למלוה [הלוקח], אבל אִם אֵין לוֹ ברשותו את הפירות האלו, אָסוּר לפסוק כן, ונחשב ריבית, הרי שאין אומרים מה לי דמיהן ומה לי הן, ואין פוסקים על הפירות אלא אם כן יש לו.

אָמַר לֵיהּ רבא, אין להקשות על דברי מברייתא זו, שהרי הָתָם – בברייתא מדובר בַּהֲלָוָאָה, שלא נתן הלוקח מעות למוכר תמורת הפירות שרוצה לקנות, אלא פסק לו את הפירות בחובו, וכיון שאין כאן מעות שיוכל לקנות בהם פירות, אסור לעשות כן אלא אם כן יש למוכר פירות ברשותו, אבל הָכָא – מה שאמרתי שפוסקים על שער שבשוק ואף על פי שאין לו, היינו בִּזְכֵינִי, שנותן לו הלוקח מעות בעין, ובזה יש לומר מה לי דמיהן ומה לי הן, והרי זה כאילו כבר קנה את הפירות עבורו, ואין בזה משום ריבית.

הגמרא מפרשת את טעם ההיתר: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תְּרַוַּיְיהוּ, מַאי טַעְמָא אָמְרוּ רַבָּנָן שפּוֹסְקִין עַל הפירות אם יצא הַשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ למוכר פירות כלל, ואין אומרים שכיון שבשעה שהלוקח נותן למוכר את המעות לא היו למוכר פירות אלו, לא זכה הלוקח במאומה, ואם כן כשנותן לו המוכר בשעת היוקר פירות לפי מחירים בשעת הזול הרי זה כריבית. משום דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול הלוקח לומר למוכר, שָׁקְלִילָא טֵיבּוּתֵיךְ וְשַׁדֲרֵיהָ אַחֵיזְרֵי – נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים, כלומר אינך עושה לי כך טובה בכך שאתה נותן לי את הפירות לפי השער שהיו שוים בשוק בשעת נתינת המעות, כִּי מַאי אֲהֲנֵית לִי – מה הועלת לי, הרי אִי חָוֵי לִי זוּזֵי בִּידֵי – אם היו מעותי נותרים בידי ולא הייתי מלוה לך אותם, הָוֶה מְזַבְּנִינָא בְּהֵינִי וּבְשַׁיְילִי בְּזוֹלָא – הייתי יכול לרכוש חטים אלו בשוק שבעיר 'הינו' או בעיר 'שילי' בזול, והיו הפירות מתייקרים בידי, ולפיכך אף עתה שנתתי לך את המעות, ואתה מחזיר לי בחטים לפי מחירם בשעת נתינת המעות אין בזה משום ריבית, שתיקנו חכמים שיחשב כאילו קנית עבורי חטים באותו זמן, והחטים התייקרו ברשותי.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, אֶלָּא מַעֲתָּה לפי סברא זו שבאופן שאין הריבית רווח למלוה, אין בזה משום איסור ריבית, צריך שיהיה מוּתָּר לְלוֹת חָאָה חטים, בְּחָאָה – על מנת להחזיר לאחר זמן סאה חטים, ואף על פי שיתייקרו החטים בינתיים, מִשּׁוּם דְּקָמְצֵי אָמַר לֵיהּ – שיכול המלוה לומר ללוה, שָׁקְלִילָא טֵיבּוּתֵיךְ וְשַׁדֲרֵיהָ אַחֵיזְרֵי – נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים, כלומר לא עשית עמי טובה במה שלוית ממני חטים בשעת הזול והשבת לי אותם בשעת היוקר, דְּאָמַר לֵיהּ המלוה ללוה, וכי חִטֵּי דְּקָרְחֵי בַּאֲכַלְבָּאֵי – החטים שלי היו מתקלקלות באוצרי, כלומר, הרי אם לא הייתי מלוה לך את החטים היו החטים מונחות באוצרי ולא היו מתקלקלות, והיו מתייקרות אף ברשותי, נמצא שאין כאן רווח בשכר המתנת החטים, ומדוע שנינו (להלן עה.) שאסור להלוות סאה בסאה.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הָתָם בהלוואת סאה בסאה, הרי הוא דרך הַלְוָאָה גמורה, ולפיכך אסרו חכמים אפילו כשאין המלוה נהנה מכך שהוא מקבל יותר תמורת הלואתו, מפני שאף בלא הלואתו היה בידו סכום זה, שמכל מקום כיון שהלוה סאה השוה מעט ומקבל סאה שווה הרבה, יש בזה משום ריבית דרבנן, מה שאין כן הָכָא לענין פסיקה על שער שבשוק שאינו דרך הלואה, אלא דרך זְבִינֵי – מכר, שהוא נותן לו מעות בעד פירות, אף על פי שלבסוף מקבל פירות השוות יותר ממעותיו, מכל מקום כיון שאין הלוקח מרויח בשכר המתנת מעותיו, שהרי גם אם לא היה נותן למוכר את מעותיו היה בידו רווח זה, אין זה דומה לריבית ומותר.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַדָּא בַּר אַבָּא לְרָבָא מדוע אמרו שאין הלוקח נהנה מן הפסיקה, וְהָא – והרי אם היה רוצה לקנות פירות בשוק היה בָּעֵי לְמֵיתַב זוּזֵי לְמַפְּטִירָא – צריך ליתן מעות לסרסור [–מתוך] שימצא לו מי שירצה למכור לו פירות אלו, ובכך שהתחייב המוכר לתת לו את הפירות בשעת היוקר תמורת מעותיו, הרווח שאינו צריך לשלם מעות אלו לסרסור. אָמַר לֵיהּ רבא, אבן אם לא ישלם לו את דמי רווח הסרסור, יש בזה משום ריבית מפני רווח דמי הסרסור, ומה שהתרנו לפסוק על שער שבשוק, מדובר באופן דְּקָא יָהֵיב לֵיהּ – שנותן הלוקח למוכר, נַמִּי את דמי הסרסור, ונמצא שאין ללוקח שום רווח.

רַב אַשִׁי חלק על רבא וְאָמַר, אין צריך ליתן למוכר את דמי הסרסור, מִפְּנֵי שזּוּזֵי דְּאִינָשֵׁי אִינְהוּ עֲבֵדִי לֵיהּ סַפְּסִירוּתֵיהּ – מעותיהם של האנשים עושים להם את הסרסורות מעצמם, כלומר דרך הסוחרים שהם יודעים למי יש מעות, והם הולכים אליו למכור לו סחורה, ונמצא שאם היו המעות בידו היו הסוחרים כבר מביאים לו את הפירות בלא שיצטרך לשלם דמי סרסרות:

רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ הַאי מַאן דְּיָהֵיב זוּזֵי – הפוסק על הפירות ונותן מעות לפני שיצא השער הברור בשוק, אלא פוסק על הפירות אַתַּרְעָא חֲרִיפָא – בזמן שער החריף [הזול], והיינו כשמוכרים אלו שקצרו בראשונה, ושנינו (להלן עב:) שמותר לפסוק קודם שיצא השער אם יש לו למוכר זה תבואה, צָרִיךְ הלוקח לְאַתְחֲזוּיֵי – להַראות לפני המוכר לְבֵי דָּרֵי – בבית הגרנות, היינו במקום שהוא דש ווורה את תבואתו בגורן.

שואלת הגמרא: לְמַאי – לשם מה הוא צריך להראות לפניו שם, אִי לְמִקְנָא – אם כדי שיהיה קנין גמור ולא יוכל המוכר לחזור בו, הָא לָא קָנֵי – הרי אין מה שהוא נראה שם מועיל לקנין אלא אם כן משך, והרי לא אמרו רבה ורב יוסף שהוא צריך למשוך, וְאִי מי שפרע וכו' אם יחזור בו, הרי כִּי לָא מְיַתְחֵי – אף אם לא יראה הלוקח על הגורן, נַמִּי מָקְנֵא עֲלֵיהּ – גם כן חייב המוכר לקבל על עצמו קללת מִי שֶׁפָּרַע אם חוזר בו מן המקח, ככל הנותן מעות ולא משך שתקנו חכמים מי שפרע על החוזר בו, ומדוע הצריכו כאן חכמים שיראה הלוקח על הגורן.

משיבה הגמרא: לְעוֹלָם הסיבה שצריך להראות על הגורן הוא בשביל לְקַבּוֹלֵי עֲלֵיהּ מִי שֶׁפָּרַע – שהמוכר יתחייב במי שפרע אם יחזור בו, ובלא שהלוקח יראה את עצמו על הגורן, אף על פי שנתן כבר מעות, רשאי המוכר לחזור בו, ואין הוא חייב במי שפרע על כך שחזר בו, וְטעם הדבר, משום שדרך הלוקחים הוא שַׁמַּאן דְּיָהֵיב זוּזֵי אַתַּרְעָא [חֲרִיפָא] – מי שנותן כסף על שער החריף קודם שיצא השער הברור, כיון שבשעה זו התבואה עדיין בשיבלים, אין הלוקח יודע אם תהיה התבואה טובה או לא, ולפיכך לְבֵי תְּרֵי או תְּלָתָא יָהֵיב – הרי הוא נותן מעות לשנים או שלשה מוכרים, כדי שיהיו לו פירות טובים לפחות מאחד מהם, ולבסוף הוא מחליט מאיזה מהם לקחת את הפירות, ולפיכך אין דעתו של המוכר סמוכה עליו שודאי יקנה ממנו, ומטעם זה אף המוכר מותר לחזור

המשך בעמוד רלו

בו, עד שידע בודאות שדעת הלוקח מוחלטת לקנות אצלו, ולפיכך אמרו חכמים שאי מִיתְחֲזֵי לֵיהּ הלוקח על הגורן, הרי מראה בזה שַׁמָּכָא דַּעֲתֵיהּ על מוכר זה ועל תבואה זו, ועל ידי זה גם המוכר יודע שכוונתו גמורה לקנין, ואסור לו לחזור בו, ואם חוזר בו הרי הוא חייב במי שפרע, וְאִי לָא נראה הלוקח על הגורן, רשאי המוכר לחזור בו משום דַּאֲמַר לֵיהּ המוכר ללוקח, לא הייתי בטוח שאכן תקנה אצלי, דַּאֲמִינָא – סבור הייתי דְּאַשְׁכַּחְתְּ פֵּרֵי דְּשַׁפְּרֵי מִדִּידִי – שמצאת פירות יפים משלי, וְשַׁלַּלְתְּ – וקנית אותם, לפיכך אף אני חזרתי בי ומכרתי את הפירות לאחר.

אָמַר רַב אַשִׁי, הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ שהטעם שצריך להראות לפניו על הגורן אינו אלא מִשּׁוּם מְסָמְכָא דַּעְתָּא – משום סמיכות דעת המוכר, הוא הדין אֲפִילּוּ אם לא נראה לפניו על הגורן אלא שהראה לו באופן אחר שדעתו גמורה לקנין, כגון שאִשְׁכַּחֵיהּ – מצא הלוקח את המוכר בְּשׁוּקָא וְאָמַר לֵיהּ ראה שדעתי סומכת עליך שתתן לי את הפירות ואיני לוקחם מאחר, שַׁמָּכָא דַּעֲתֵיהּ של המוכר על הלוקח ושל הלוקח על המוכר, ואסור כל אחד מהם לחזור בו, ואם חוזר בו הרי הוא מתחייב במי שפרע:

אָמַר רַב נַחְמָן, בְּלָלָא דִּרְבִיתָא – הכלל באיסור ריבית הוא, שלא רק הלואה בריבית אסורה, אלא כָּל אֲנַר נָטַר לֵיהּ – כל שכר שמשלם עבור המתנת מעות, בין על הלואה ובין על מכר, אָסוּר, ולפיכך אם משלם אדם עבור חפץ לפני שהחפץ נמצא ביד המוכר, והמוכר מוזיל לו עבור הקדמת המעות הרי זו ריבית, ואסור.

וְאָמַר רַב נַחְמָן, הָאי מַאן דְּיָהֵיב זוּזֵי – אדם הנותן מעות לְקִירָאָה – למוכר שעוה, עבור שיתן לו את השעוה לאחר זמן, וְקָא אָזְלֵי אַרְבַּע אַרְבַּע – ומחיר השעוה עתה הוא ארבע חלות שעוה לכל זוז, וְאָמַר לֵיהּ המוכר ללוקח תמורת הקדמת המעות אוזיל לך את המחיר וְיָהֵיבְנָא לָךְ חָמֵשׁ חָמֵשׁ – ואתן לך בזמן הפירעון חמש חלות שעוה עבור כל זוז. דינו הוא כך, אִיתְּנְהוּ נַמֵּיהּ – אם כל חלות השעוה כבר נמצאות ברשותו של המוכר בשעת נתינת המעות, אלא שאינם בעיר זו, או שאבד לו המפתח, והמוכר דחוק למעות, ולפיכך הוא מוזיל ללוקח על הקדמת המעות, שָׁרֵי – מותר לו לעשות כן ואין בכך משום ריבית, מפני שמיד בשעת נתינת המעות נחשב כאילו מקנה לו המוכר את חלות השעוה שברשותו, ואין כאן הלואה אלא מכירה בזול. אבל לֵיתְנְהוּ נַמֵּיהּ – אם אין חלות השעוה נמצאות עדיין ברשות המוכר, אָסוּר לו להוזיל ללוקח משום הקדמת מעותיו, שהרי 'אגר נטר' הוא זה.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שכשאין החלות ברשות המוכר, יש כאן אגר נטר ואסור, ומה חידש בזה רב נחמן. מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא, אלא דְּאִית לֵיהּ אַשְׁרַאי בְּמָתָא – שיש לו למוכר זה זכות של שעוה אצל אחרים, כלומר שאף הוא פסק עם אחר שיש ברשותו שעוה, ונתן לו מעות עבור השעוה שברשותו, מַהוּ דְּתֵימָא בֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ אַשְׁרַאי בְּמָתָא הרי זה נחשב כאילו חלות השעוה כבר נמצאות ברשותו, וּבְאוֹמר המתן עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ דָּמֵי, וכשם שבזה מותר לפסוק מפני שהוא נחשב כאילו הוא מקנה ללוקח את החלות שיש לו בביתו, הוא הדין בזה. קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁבֵּין דְּמַחְפְּרֵי גּוּבֵּיינָא – שעדיין לא גבה את חלות השעוה מן המוכר שמוכרים לו, כְּמַאן דְּלֵיתְנְהוּ דָּמֵי – נחשבים כמי שעדיין אינם ברשותו, ואינו רשאי לפסוק עליהם בזול:

וְאָמַר רַב נַחְמָן הַאי מַאן דְּאוֹזִיף פְּשִׁיטֵי מַחֲבֵרֵיהּ – אדם שלוה פרוטות מחבירו, וסיכמו ביניהם על סכום הפרוטות שמלוהו, וכשבא לביתו מנה את הפרוטות שנתן לו חבירו וְאַשְׁכַּח בֵּיהּ טוּפְיֵינָא – ומצא שיש בהם יותר ממה שסיכמו ביניהם, דינו הוא כך, אִי סכום הפרוטות הנוספות שמצא הוא בְּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת טוֹעָה ויש מקום לומר שהמלוה טעה בחשבון ולא התכוין לתת לו אותם, מִיחַיַּיב לְאַהֲדוּרֵיהּ לֵיהּ – חייב להחזירם לו. וְאִי לָאו – שאינם בכדי שהדעת טועה, ולא מסתבר לומר שבטעות הוסיפם המלוה, יש לתלות שַׁמָּתְנָה בָּעָלְמָא הוּא דְּיָהֵיב לֵיהּ המלוה ללוה, ואין הלוה חייב להחזיר את התוספת. מפרשת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן נחשב שהוא בְּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת טוֹעָה וחייב הלוה להחזיר, אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף